

Извори за историју Српске православне цркве у Босни и Херцеговини: зборник докумената, Удружење архивских радника Републике Српске, Архив Републике Српске [и] Архив Српске православне цркве, Бањалука–Београд 2020, 360 стр.

Архивска грађа спада у саставни дио културног наслеђа једног народа. У српском народу институција са најдужим и најмање прекиданим континуитетом јесте Српска православна црква.

Заједнички рад и напори Удружења архивских радника Републике Српске, Архива Републике Српске и Архива Српске православне цркве уродили су плодом кроз неколико штампаних издања, изложбеном дјелатношћу, као и сарадњом многоструке садржине.

Централни јубилеј у српској култури 2019. године био је посвећен 800-годишњици самосталности Српске православне цркве, духовне колијевке, чуварке и покровитељке српскога народа. У вези са овом годишњицом, која свједочи о историјском континуитету српског народа, високој свијести и значајним дометима на пољу умјетности, књижевности и науке, једно репрезентативно струковно удружење и два архива су приступили објављивању зборника релевантних историјских извора и архивских докумената под насловом *Извори за историју Српске православне цркве у Босни и Херцеговини*.

Зборник докумената приредили су историчари и архивисти мр Бојан Стојнић, директор Архива Републике Српске, и др Радован М. Пилиповић, директор Архива Српске православне цркве. Овај зборник докумената обима је 360 страна, а садржи четири поглавља: I *Предговор*, II *Осам векова аутокефалности Српске православне цркве – једно архивистичко промишљање*, III *Избор из грађе* и IV *Попис изворника докумената и прилога*. Треће и главно поглавље ове књиге, *Избор из грађе*, обухвата 70 докумената: 1. Писмо папе Николе краљу Стефану Драгутину о јеретцима у „деловима Босне њему потчињеним” од 23. марта 1291. године, 2. Писмо папе Григорија XI из 1373. године о потреби мисионарења међу „шизматичким Власима” у граничним крајевима Угарске и Босне (Псету и Крбави), 3. Из Повеље краља Твртка I Котроманића Дубровнику од 10. априла 1378. године, 4. Тестамент госта Радина од 5. јануара 1466. године, 5. Одлуке Сабора у Охриду 1541. године против Павла митрополита смедеревског и Теофана епископа зворничког, 6. Ферман султана Сулејмана Величанственог из 1556. године, 7. Ферман султана Селима из 1567. године, 8. Кадијски сицил из 1575. године, 9. Хуџет имотског кадије Алије из 1595. године, 10. Ферман султана Османа II из 1618. године, 11. Берат султана Мурата IV из 1626. године, 12. Пресуда војсковође Рамадана из 1662. године, 13. Наредба

султана Ахмеда II босанском беглербегу и сарајевском кадији из 1693. године, 14. Посланица митрополита сарајевског Дионисија од 21. априла 1857. године, 15. Сарајевски митрополит Дионисије I хришћанима Зенице и околине о померању пазарног дана у касаби, 16. Митрополит Дионисије I пише свештеницима и хришћанима у Зеници да сакупе новце и откупе кућу поред цркве која се продаје, како би на том месту могао бити саграђен нов храм, 17. Концепт писма Зеничке црквене општине руском цару којим се моли за материјалну помоћ, 18. О изградњи цркве у Бањалуци средином 19. вијека, 19. Посланица архиепископа сарајевског и митрополита босанског Дионисија II Илића свештенству, поводом ступања на чело Сарајевске митрополије, 20. Митрополит Антим православним хришћанима у својој митрополији, 21. Конвенција између Аустроугарске владе и Цариградске патријаршије о статусу православних епархија у Босни и Херцеговини од 31. марта 1880. године, 22. Посланица митрополита дабробосанског Саве Косановића од 26. априла 1883. године, 23. Окружница митрополита Саве Косановића парохијском свештенству од 29. новембра 1883. године, 24. Окружница митрополита Ђорђа Николајевића православном свештенству Архиепископства сарајевске преко протопрезвитерских уреда од 31. октобра 1886. године, 25. Посланица митрополита дабробосанског Георгија Николајевића од 7. априла 1888. године, 26. Посланица архимандрита Александра Симића као администратора Српско-православне митрополије зворничке у Доњој Тузли од 6. јуна 1891. године, 27. Писмо Антима VII архиепископа Константинопољског Новог Рима и васељенског патријарха митрополиту Ђорђу Николајевићу од 6. фебруара 1896. године, 28. Посланица митрополита дабробосанског Николаја Мандића од 23. јануара 1898. године, 29. О утемељењу нове Српско-православне Митрополије бањалучко-бихаћке са митрополитском столицом у Бањалуци 1899. године, 30. Први царски меморандум од 23. новембра 1896. године, 31. Други царски меморандум од 19. марта 1897. године, 32. Трећи царски меморандум од 17. маја 1900. године, 33. Одлука Светог архијерејског сабора донета 30. августа / 12. септембра 1920. године у Сремским Карловцима о подизању Аутокефалне Уједињене Православне Српске Цркве на ступањ и положај патријаршије, 34. Указ краља Петра I од 30. августа (12. септембра) 1920. којим се потврђује одлука Светог архијерејског сабора о подизању Аутокефалне Уједињене Православне Српске Цркве на ступањ и положај патријаршије, 35. Томос васељенског патријарха Мелетија IV и Светог синода Васељенске патријаршије у Цариграду од 19. фебруара 1922. године којим се изузимају испод дотадашње њезине канонске управе све оне епархије које су после балканских ратова 1912–1913. и после Првог светског рата 1914–1918. територијално-политички припале Краљевству СХС и којим се такође признаје уједињење покрајинских православних српских цркава са Православном црквом Краљевине Србије, 36. Канонско писмо васељенског патријарха Мелетија IV и Светог синода Васељенске патријаршије у Цариграду од 24. фебруара 1922. године, којим се признаје уздизање Аутокефалне Уједињене

Православне Српске Цркве Краљевства СХС на степен достојанства патријаршије, 37. Повелја о пећкој интронизацији, коју је издао краљ Александар I у Пећкој патријаршији 15/28. августа 1924. године, поводом устоличења патријарха Димитрија у Пећи, 38. Спроведена наредба Светог архијерејског синода за Устав Српске православне цркве од 16. новембра 1931. године, 39. Основне одредбе Устава Српске православне цркве из 1931. године, 40. Светосавска посланица Његове светости српског патријарха Варнаве поводом прослављања 700-годишњице од дана смрти Светитеља Саве († 1235–1935), 41. Посланица Светог архијерејског синода Српске православне цркве после Конкордатске кризе и Крваве литије 1937. године, 42. Одломак из дела епископа Платона Јовановића *И опет о конкордату* (Сремски Карловци 1937), 43. Антиконкордатски плакати из друге половине 1937. и са почетка 1938. године, 44. Меморандум Светог архијерејског синода Српске православне цркве генералу Лудвигу фон Шредеру, 45. Подаци о недељима хрватске власти према свештенству и народу српском на територији Независне Државе Хрватске, према подацима добивеним од 20. јула 1941. године, 46. Извјештаји о страдању Срба сребреничког краја 1941. године, 47. Извјештај Оружничке постаје из Брчког од 2. јуна 1942. године, 48. Извјештаји Црквеног суда Епархије бањалучке о послижератном стању, 49. Извјештај о стању у Епархији бањалучкој за 1946. годину, 50. Статистички подаци Епархије бањалучке за 1946. годину, 51. Извјештај о раду Епархије бањалучке у 1947. години, 52. Извјештај Црквеног суда Митрополије дабробосанске Земаљској комисији Босне и Херцеговине за вјерска питања о општем послижератном стању, 53. Извјештај Црквеног суда Епархије захумско-херцеговачке Земаљској комисији Босне и Херцеговине за вјерска питања о послижератном стању, 54. Извјештај о архипастирском раду и стању у Епархији зворничко-тузланској за 1947. годину, 55. Списак свештеника, свештеничких удовица и сирочади, јеромонаха и монахиња Епархије зворничко-тузланске, 56. Елаборат Ристе Грђића из 1969. године о могућностима побољшања материјалног положаја Српске православне цркве, 57. Саопштење Светог архијерејског сабора Српске православне цркве са редовног заседања од 14. до 24. маја 1990. године, 58. Саопштење са редовног заседања Светог архијерејског сабора Српске православне цркве маја 1991. године, 59. Саопштење о ванредном заседању Светог архијерејског сабора Српске православне цркве од 4. и 5. новембра 1991. године, 60. Светосавска посланица Српске православне цркве из 1992. године, 61. Саопштење са ванредног заседања Светог архијерејског сабора Српске православне цркве од 16. и 17. јануара 1992. године, 62. Порука Светог архијерејског сабора Српске православне цркве српском народу и међународној јавности са ванредног заседања 16. и 17. јануара 1992. године, 63. Божићна посланица Српске православне цркве 1992. године, 64. Саопштење са ванредног заседања Светог архијерејског сабора Српске православне цркве одржаног од 8. до 10. децембра 1992. године, 65. Саопштење са ванредног заседања Светог архијерејског сабора Српске православне цркве поводом лажних

оптужби против српског народа у Босни и Херцеговини, 66. Васкршња посланица Српске православне цркве 1993. године, 67. Саопштење о раду ванредног заседања Светог архијерејског сабора Српске православне цркве одржаног од 31. октобра до 3. новембра 1993. године, 68. Саопштење са редовног заседања Светог архијерејског сабора Српске православне цркве одржаног од 22. маја до 4. јуна 1994. године, 69. Апел упућен сестринским православним црквама, генералном секретару ОУН, папи Јовану Павлу II, Светском савету цркава, Европској унији и свим амбасадама у Београду и 70. Апел српском народу.

Намјера приређивача била је да се кроз изабрану архивску грађу, која обухвата период од XIII до XX вијека, а односи се на пет епархија (Бихаћко-петровачка, Бањалучка, Зворничко-тузланска, Дабробосанска и Захумско-херцеговачка), покаже развојни пут Српске православне цркве на простору данашње Босне и Херцеговине, који у последње вријеме све више привлачи истраживаче различитих методолошких опредјељења. У ову књигу ушли су и они мање познати објављивани документи, у савременом српском преводу, а који су у таквој редакцији управо упућена ширем кругу читалаца. Документи из XIX и XX вијека су изабрани из фондова Архива Српске православне цркве и Османског архива, са намјером да покажу разноврсност грађе која се тамо чува. Дио извјештаја о стању у епархијама после Другог свјетског рата чува се у фонду Комисије за вјерска питања у Архиву Босне и Херцеговине.

Зоран С. Мачкић
Бањалука